

מכתבים למערכת

בעניין ניסוי הכבשה לבדיקת "קביעת רגע המוות"

לכ' העורך,

[1] בנושא החשוב של קביעת רגע המוות יש שלוש שיטות עיקריות:

א. הרגע הקובע הוא המוות המוחי. לפיכך, ניתן לבצע השתלת לב ממי שעבר מוות מוחי אבל ליבו עדיין פועם¹. זו עמדת מועצת הרבנות הראשית לישראל בראשם של הרבנים הראשיים לישראל בזמנו, הגר"א שפירא והגר"מ אליהו².

ב. הרגע הקובע הוא המוות הלבבי. זו עמדת בעל הציץ אליעזר והרב וזנר³.

ג. שיטה מורכבת – הגרש"ז⁴. ע"פ היצמדות לקריטריונים שונים בחז"ל, מוצאים שיש מוות הלכתי אף כאשר הלב פועם⁵. לפיכך, כאשר הותז ראשו יהיה אפשר לקחת את ליבו הפועם. בשלב מסוים הגרש"ז התקשה להסכים להגדרת מוות אפילו אם כל המוח מת, מכיוון שהייתה עדות של רופאים שגם במקרה שהאם מתה מוות מוחי, היא ילדה תינוק בריא אחרי כמה שבועות. שכן לכאורה לפי הגמ' בערכין דף ז, א, ברור שהיא לא מתה הלכתית, היות והגמ' קובעת שם שהעובר מת לפני האם, וא"כ עצם העובדה שנולד וולד בריא, מוכיח שהאם עדיין לא מתה הלכתית.

הועלתה סברא שבכל זאת מוות מוחי של כל המוח הוא המוות ההלכתי, ואילו הסיבה שהעובר נולד בריא היא בזכות המכשור הקיים (למרות שהאמא מתה הלכתית), מכשור שלא היה קיים בזמן הגמרא. כאן הגרש"ז הציע את הניסוי עם הכבשה בהיריון, כאשר בניסוי השני ראשה נכרת מיד ואעפ"כ אחרי יותר מ-25 דקות נולד עובר בריא. א"כ רואים שבזכות המכשור העובר יכול לשרוד וניתן ליילד גם כאשר האם עברה מוות מוחלט. לאור זאת, הגרש"ז חזר והסכים לקביעת רגע המוות המוחי של כל המוח, כרגע הקובע.

1. עובדה שמאפשרת השתלה של הלב הפועם באדם אחר.
2. הלפרין, הרב ד"ר מרדכי, גילוי דעת-תורה בענין מיתת המוח, **ספר אסיא י**, עמ' 331-339.
3. שטינברג, הרב פרופ' אברהם, גילוי דעת-תורה בענין מיתת המוח, **ספר אסיא י**, עמ' 277-288, וכן **אסיא** נג-נד, עמ' 5-16, 1994. וראה עוד בתגובתו של הגר"א שפירא לגבי שאלת הוזהות הגוסס לעניין קירוב מיתתו [שפירא, הרב אברהם אלקנה, קביעת מות מוח ע"פ ההלכה, **אסיא** נג-נד, עמ' 17-20.
3. הרב ד"ר הלפרין, שם.
4. הרב ד"ר הלפרין, שם.
5. משנה באהלות פ"א, מ"ו.

[2] מתעוררת תמיהה גדולה על כ' הגרש"ז: הרי בהותז ראשה אין לך "נהרגה" גדול מזה [כלומר, שמדובר במוות לא טבעי], ובוזה כבר מפורש שם בגמ' שכאשר האם נהרגה, אז היא מתה לפני העובר⁶. א"כ אין שום הוכחה שזה בזכות המיכשור, אלא הוא עיקרון ידוע שכבר מפורש באותה הסוגיה !!!

בנוסף לכך, אין ללמוד ממקרה זה למקרה של מיתה טבעית של האם כאשר העובר מצליח לצאת חי ובריא אחרי מיתת האם, שהרי אין הוכחה מהמיכשור כפי שהיה באירוע הכבשה המדובר, שהרי בנהרגה, העובר חי מכיוון שהאם נהרגה ולא מתה, וכפי שמפורש בגמ'.

[3] התמיהה הגדולה ביותר היא כיצד במשך 25 ושנה לא זכינו לשמוע או לראות את השאלה הנדונה. ואמנם, אחרי חיפוש, זכיתי למצא את ההערה הנ"ל בדברי מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל⁷, וא"כ זו "תורה שיש לה בית אב". וראה בהארה על דברי הרב שפירא⁸.

הרב ראם צפרי

תשובת העורך:

הגרש"ז אויערבאך הכיר היטב את סוגיית הגמ' בערכין. אך הוא למד שבנהרגה האם, העובר יכול לחיות עוד זמן קצר בלבד אחרי ההריגה ולא זמן ארוך כמו חצי שעה.

למיטב זכרוני, הבנה זו נובעת מכך שדברי הגמ' שהעובר מת ברישא, נובעות מכך שהוא זקוק לגוף אימהי חי כדי לשרוד.

לכן גם אם האם נהרגה, שאז לוקח לעובר זמן מועט עד שגם הוא מת, יותר מזמן מועט איננו יכול לשרוד ללא גופה החי של האם.

לכן ניסוי הכבשה הראה כי בתנאי "טיפול נמרץ", העובר יכול לשרוד עם אם האם מתה, כמו בהותז ראשה, ודברי הגמרא קיימים בתנאים רגילים, ללא תנאי טיפול נמרץ.

6. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף ז עמוד א: למימרא, דהיא קדמה ומתה ברישא, והא קיימא לן דוולד מיית ברישא! דתנן: תינוק בן יומו נוחל ומנחיל, ואמר רב ששת: נוחל בנכסי האם להנחיל לאחיו מן האב, דווקא בן יום אחד, אבל עובר לא, דהוא מיית ברישא, ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב! הני מילי לגבי מיתה, אידי דוולד זוטרא חיותיה, עיילא טיפה דמלאך המות ומחתך להו לסימנין, אבל נהרגה – היא מתה ברישא. והא הוה עובדא ופרכיס עד תלת פרכוס! מידי דהוי אונב הלטאה דמפרכסת.

7. שפירא, אברהם אלקנה כהנא, קביעת מוות מוחי על פי ההלכה, אסיא נג'-נד, עמ' 19-20.

8. ואמנם, המהלך שהצענו הוא ישירות מהגמ' בערכין. הגר"א שפירא לא הביא את הגמ' עצמה, אלא את איזכור התוס' בחולין לח וכן ע"פ הרא"ש המובא בשיטמ"ק בערכין ז. שם. ולפלא על ציטוט ראשונים ולא מהסוגיה המפורשת? ונ"ל שהרב רוצה להביא ראיה מפורשת לגבי הותז ראשה, שהוא הנדון שלנו, ונשחטה הרי היא דומה מאוד ל"הותז ראשה", ולכן הרב העדיף להביא את דברי הראשונים אשר מתייחסים לקושיא מנשחטה האם ולא מדין "נהרגה" כללי אשר מפורש בש"ס.

עוד על הקמת שם מזרעו של מת

לכבוד העורך,

קראתי בעניין רב את מאמרו של הרב אברהם סתיו באסיא חוברת קז-קח בענין "הקמת שם מזרעו של מת". והנני להעיר שתי נקודות.

המחבר מביא שתי שיטות האם ילד שנולד מזרעו של מת מתייחס אחריו אם לאו.

שיטה ראשונה: אינו מתייחס אליו. הוא טוען שאם אינו מתייחס אחריו פשוט שמותר להזריע זרעו באשה כפי שמותר לקחת כל אבר ממת לצורכי השתלה. וכלשונו "לפי דעות אחרות אין יחס כזה והשימוש בזרעו כשימוש בקרנית".

נראה לי שאין היגיון בקביעה זו. המת אסור בהנאה. אכן יש מקום לעבור על איסור זה משום פיקוח נפש או משום רפואה, אבל כאן שאין פיקוח נפש אין נתיר להשתמש בזרעו.

שיטה שנייה: מתייחס אליו. ואם זרעו מתייחס אליו, מותר כי "תהיה זכות וטובה עבור המת".

אפשר שקביעה זו יש לה מקום ויש לה היגיון, אבל צריך על כך דיון מעמיק, כי הזרע אינו כשימוש בגוף המת. כי הזרע של אדם יש בו מהותו. ואין זה כאבר שהוא רק משהו מיכני, ובהשתלה אם היה אפשר היו משתמשים בכל חומר שהוא. הזרע הוא האישיות של האיש. ואין אדם נותן זרעו לכל אחת. אדם בוחר לעצמו אשה ואתה רוצה להקים משפחה. הלא גבר לא שוכב עם כל אשה שרוצה וולד ולא כל גבר תורם את זרעו. גם רווקים שלא מצאו אישה לא תורמים זרעם. ועל כן השימוש בו אינו דומה כלל לשימוש באבר מן המת. ושאלה זו צריכה דיון מעמיק הלכתי ואתי.

הרב שאול דוד בוצ'קו

תשובת הרב אברהם סתיו:

לכבוד היה לי לקבל את תגובתו של הרב בוצ'קו, ואבקש לחדד מעט שתי נקודות בעקבות דבריו:

א. הנאה מן המת – אכן באופן עקרוני אסור ליהנות מגופו של אדם מת. אולם בנידון דידן לא מדובר בהנאה של שימוש, אלא לכל היותר בהנאה שלא כדרכה (שהותרה לדעת פוסקים רבים), וכן מדובר בשימוש שבסופו יחזור התאים לחיים (ומהשאר לא תהיה כל הנאה) ולדעת פוסקים רבים (הגרא"י אונטרמן והגרש"ז אויערבאך) אין איסור באופן זה.

ב. רצון המת – קשה מאד להסיק מהתנהלותם של בני-אדם חיים על רצונם של המתים. לא כל גבר חי תורם את זרעו, משום שאין הוא חפץ בכך שאי שם יסתובב יוצא חלציו בלי שיש לאל ידו להשגיח עליו. אך אין להסיק מכך על הולדת ילד מתוך החלטה של ההורים המבקשים לגדל את הילד בחיק המשפחה. עם זאת, אני מסכים שהחלטה כזו זוקקת שיקול דעת רציני, אלא ששיקול-דעת זה נתון, לדעתי, בידי הורי-המת.